

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

DIGILEKTUS: A DIGITÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ NYELVVÁLTOZATA

„A Fácsén meglájkoltam a kvízemet, mert megalol volt.” A digitális kor nyelvhasználatának szisztematikus vizsgálatáról olvasni tanulságos élmény, hiszen érthetővé és elfogadhatóvá válik, hogy az imént idézett mondat jelentése és mindennapos használata bizonyos generációk számára magától értetődő. Ők az 1980-as (X generáció), az 1990-es (Y generáció) és a 2000-es (Z generáció) években születettek, akiknek a digitális korban felnőni és internetet használni az élet természetes része. Ezeket a generációkat vizsgálja Veszelszki Ágnes nyelvész, a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet docense, aki a *Netnyelvészet: Bevezetés az internet nyelvhasználatába* című könyvében ítélezés nélkül, tudományosan, mégis a témában kevésbé jártasak számára is érthetően mutatja be a folyamatosan változásban lévő, a technológiai újdonságokra azonnal reagáló digitális kommunikáció jellemzőit, s ezáltal észrevétlenül győzi meg az olvasóit arról, hogy ez a változás a nyelv és az infokommunikáció találkozásának természetes velejárója.

A digilektus – amely szakmai körökben elfogadott és használt (s időközben nemcsak magyar, hanem angol nyelven megjelent könyve jóvoltából nemzetközileg is ismertté vált) terminus – találoan fejezi ki a szerző megfigyelését: a számítógép közvetítette kommunikáció (computer-mediated communication, CMC) nyelvhasználati módja valójában egy új nyelvváltozat, amelynek legfőbb jellemzői a beszéltnyelviség hatása az írott szövegekre, az angol nyelv befolyása, a fonetikus írás, a rövidítések, az emotikonok használata, az új szavak és kollokációk keletkezése, s ezekkel együtt a grammatikai változások viszonylag gyors átvétele, illetve a vizualizáció felfokozott szerepe.

Veszelszki Ágnes monográfiájában egy évtized alatt összegyűjtött, folyamatosan aktualizált empirikus anyag elemzésére támaszkodott: többek között több mint 8000 sms-t, 2400 oldalnyi jegyzetet, emellett magánlevelezéseket, valamint egy általános és középiskolásokkal végzett *offline* és egy ismeretlenből álló *online* kérdőíves vizsgálat eredményeit és nagyszámú, saját nyelvi megfigyelésből származó anyagot dolgozott fel. Az elemzés legnagyobb tanulsága, s egyben elméleti alapvetése, hogy a konceptuálisan szóbeli, de mediálisan írásbeli jellegű internetes nyelvhasználat hatással van a „hagyományos”, kézzel írt szövegekre.

A nyelvnek ez a fajta módosulása Veszelszki Ágnes szerint nemcsak grammatikai vagy írástechnikai-helyesírási újdonságokat hozhat, de kulturális és pedagógiai következményekkel is járhat.

Mit jelent ez az „írott beszélt forma” – vagy más szóval új beszéltnyelviség vagy Balázs Géza nyelvész Walter Ong rendszerébe illesztett fogalma alapján a másodlagos írásbeliség – az írott és a beszélt nyelv viszonyában? Az erre adott válasz megértéséhez ismernünk kell a digitális forradalom nyújtotta keretet, amely nemcsak új technológiákat adott, hanem újradefiniálta a kollektív tudás fogalmát, átalakította a kompetenciaszükségeket, és új képességek kialakulását tette szükségessé. A digitális kor nyertese az az internetfelhasználó, aki homo surfiensként a digitális forradalom nyújtotta tudásrobbanásban is képes elsajátítani a keresés és a szelekció képességét, akinél az interperszonális kommunikáció helytől és időtől függetlenné válik, aki a földrajzi és az időbeli távolságok ellenére a szociális közelséget egyfajta táv-jelenlétben képes megvalósítani.

Erre a közegre jellemző az interaktívra és dialogikussá váló szerző-szerkesztő-olvasó viszony, emellett átalakult a szövegalkotási és -olvasási mód is, amelyben felülkerekedett a nem lineáris szerkesztésmód, a nonszekvenciális, multimediális szöveg, a hálózatszerű szerkesztettség. Ennek következtében az információs szupersztrádán fellépő orientáltságvesztés és kognitív túlterhelés szintén jól ismert jelenségekké váltak.

A netnyelvészet mint részdiszciplína elméleti alapjainak lefektetésekor Veszelszki Ágnes hangsúlyozza, hogy a digitális kommunikációt bizonyos fokú technológiai determinizmus jellemzi, vagyis a technológia vagy az adott médium lehetőségei és korlátai határozzák meg a nyelvi viselkedést. Az állandó változásnak is ez az oka, hiszen a digilektus lépést tart az informatikai-technikai újításokkal. A digilektus – bár az írás a közege – főként a szóbeli szövegek jellemzőit mutatja, s a használójának tisztában kell lennie az egyes műfajok jellemzőivel, nyelvhasználatával, hiszen csak úgy tud teljes értékű résztvevőjévé válni a digitális kommunikációnak. Ma már ezt (is) jelenti a digitális írástudás, az internetes literalitás, ugyanis a közös háttértudás és a sajátos nyelvezet ismerete nélkül digitális szakadék tátong a felhasználók és a nem használók között.

A digilektus jellemzőinek feltárásakor a szerző bemutatja annak pragmatikai-szövegtani, lexikai, grammatikai és formai-írástechnikai szempontjait, amelyben feltárul a netnyelvészeti kérdésekben rejlő sokszínűség. Az internet okozta nyelvi változásokkal kapcsolatban sokan egyetértenek azzal az online kérdőívkitöltővel, aki szerint a nyelv ezáltal „elveszíti árnyaltságát, finomságát: degenerálódik”. Azonban a gazdag példatár és az ahhoz szorosan kapcsolódó nyelvtudományi elemzés olvasásakor válik nyilvánvalóvá, hogy ezek a nyelvi változások valójában illeszkednek, idomulnak a magyar nyelv szabályszerűségeihez.

A digilektus (funkcionális kognitív nyelvészeti) pragmatikai-szövegtani megközelítésének alapja a nyelvhasználat működés közbeni megfigyelése. A szerző

például egy olyan nézőpontbeli változásra hívja fel a figyelmet, amelyben egy Facebook-üzenőfalra vagy Twitterre író személy önmagáról, a vele megtörtént eseményekről külső nézőpontból számol be: „[név] látott egy szivárványt földtől földig”. A nyelvhasználat pragmatikai kérdése például, hogy egy csetszövegben miként tartják fenn a figyelmet a csetelők, vagy hogyan alakítanak ki egymásba fonódó tematikus szálakat a beszélgetések során, illetve hogyan nő meg a nyelvi rituálék szerepe a búcsúzkodásnál, és arra milyen változatos nyelvi elemeket használnak a csetelők (csak néhányat említve: *jóδpusz*, *pu\$, tsók*).

A digilektus lexikai változásaiban megjelenik az idegen – főként angol – nyelv hatása például fonetikus formában (*lájk*, *cset*, *fész*), s ma már természetesnek ható új szavak (mint a *fotosoppol*, *posztol*) vagy kollokációk (*lóg a neten*, *dob egy sms-t*, *felmegy a Facebookra*, *tol egy szmájlit*) jönnek létre a digitális kommunikációban. A könyv emellett nem hallgatja el a digilektus tabutörő jellegét, ahol a kakofemizmustól az eufemizmusig széles példatárra bukkan a kutató.

A digilektus grammatikai jellemzőinek feltárása alapos és feltáró tudományossága mellett is olvasmányos és részleteiben érdekfeszítő. Az internetfelhasználók a normális beszédgyorsaság megközelítése érdekében felgyorsítják a gépelési sebességet, s hogy ezt megtehessék, különféle nyelvi praktikákat alkalmaznak. Ilyen például a karakterszám-csökkentés, ahol a *szóvalból szvl*, a *velemből vlm*, a *holnapból hnap*, a *szerintemből sztem*, a *hogyból h* lesz. Kialakulnak az internetes neologizmusok, a netologizmusok. Ezzel kapcsolatban a szerző egy esettanulmányon keresztül világít rá a digilektus igeképzésére (néhány példa az új igék közül: *guglizik*, *becécéz*, *kommentez/kommentel*, *belinkel*, *klikkel*, *szörföl*, *becsekkol*). A vizsgálat alapján megállapítható, hogy azok nagy része besorolható a Ladányi Mária által felépített fonológiai rendszerbe. Sajátos grammatikai jellemző az elszemélytelenedés megjelenése (*nagy szeretés van*, *boldogság van*, *munka van*, *unalom van*) vagy a témaismétlő névmások megjelenése, amelyeknek a közlő szándéka szerint a kiemelés a funkciója („a TTH az hogy muxik pontosan?”, „az oraszám az megvan de viszont az oradij az karcsi”). A netes kommunikációhoz fűződő megfigyelés, hogy a hibák, elgépelések tolerálása nagy, s azok nem vonnak maguk után szociális szankciót.

A digilektushoz kapcsolódnak a nonverbális kommunikáció új dimenzióját jelentő emotikonok, amelyeknek használata az internetkultúra egyik alapjellegzetességévé vált. Ezek az érzelmek kifejezésére alkalmas grafikus jelek, karakterkombinációk kiegészítik az írott szöveget, hozzájárulnak a félreértések elkerüléséhez, mint a :) (kacsintó szmájli, „csak vicceltem” jelentéssel), :D (nevetés).

Elgondolkodtató része a könyvnek az általános iskolásokkal végzett kérdőíves vizsgálat ismertetése. A felmérés hiánypótló, hiszen a nemzetközi szakirodalomban sem foglalkoznak ezzel a korcsoporttal a kutatók, csak az idősebb, tizenégy–tizenhét vagy tizenkilenc–huszonöt éves korosztállyal. A tíz–tizenégy éves korosztály nyelvhasználatának vizsgálata nemcsak tudományos értelemben

izgalmas az olvasó számára, hanem azért is, mert az általuk adott válaszokon keresztül betekintést nyerhetünk a digitális korszak fiatal nemzedékének gondolkodásmódjába és kommunikációs gyakorlatába is. A fejezetben a következőkhöz hasonló szemléletes példákat olvashatjuk: *Ha nem lenne mobilom, valószínűleg belehalnék. :)/nem lenne teljes az életem xD/hát olyan nem lenne xD. Amióta mobilom van, boldogabb vagyok (vagyok xD). A számítógépet azért szidják, mert sokat ülök előtte xD/gonoszak a felnőttek xD. A számítógép hasznos, mert szinte bármit lehet rajta csinálni.*

Összességében a *Netnyelvészet* nem „csupán” tudományos igénnyel megírt szakkönyv, hanem remek olvasmány, amelyben ráismerhetünk a minket körülvevő világ jellegzetességeire, a digitális kor nyelvi és kommunikációs sajátosságaira. A könyv alcíme azt ígéri, hogy bevezeti az olvasót az internet nyelvhasználatába, s ezt meg is teszi: de úgy, hogy közben a szakmabeliek vagy a szakmát éppen tanulók éppúgy élvezhetik, mint a világ iránt érdeklődő olvasók.

(Veszelszki Ágnes: Netnyelvészet. Bevezetés az internet nyelvhasználatába. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2017)

Jele Ágnes

PhD-hallgató

Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola